

תהילים מזמור כג

מזמור לדוד ה' רעי לא אֶחָסֵר

מבוא

מזמור כ"ג הוא מזמור של בטחון. דוד מתאר את בטחונו העמוק בקב"ה, המספק את כל צרכיו ונמצא איתו בטוב וברע. מזמור זה מלווה את יום השבת בעדות השונות כתפילה וזמירות שבת.

שאלות מכוונות למידה

- א. במרכז המזמור עומדת מידת הביטחון בקב"ה: כיצד היא באה לידי ביטוי במזמור?
ב. האם המזמור מתאר את קורות דוד, או שהוא מזמור לאומי?

מבנה המזמור ונושאו

תהלים פרק כג

- (א) מזמור לדוד ה' רעי לא אֶחָסֵר :
(ב) בְּנֵאוֹת דָּשָׁא יִרְבִּיצֵנִי עַל מֵי מְנַחֹת יְנַהֲלֵנִי :
(ג) נַפְשִׁי יִשְׁוֹבֵב יִנְחֵנִי בְּמַעְגְלֵי צֶדֶק לְמַעַן שְׁמוֹ :
(ד) גַּם כִּי אֶלֶף בְּגִיָּא צְלֻמֹּת לֹא אֵירָא רַע כִּי אֶתֶּה עִמָּדִי שְׁבִטָּה וּמִשְׁעֲנֵתֶךָ הִמָּה יִנְחַמְנִי :
(ה) תַּעֲרֹף לִפְנֵי שְׁלֹחַן נֶגְדַּ צַּרְרֵי דְשִׁנְתָּ בְשֶׁמֶן רֹאשִׁי כֹּסֵי רִנָּה :
(ו) אֵף טוֹב וְחֹסֵד יִרְדְּפוּנִי כָּל יְמֵי חַיֵּי וְשִׁבְתִּי בְּבֵית ה' לְאָרְךָ יָמִים :

נושא המזמור

מזמור בנוי משני משלים: משל הצאן והרועה ומשל האורח והמארח. **פסוקים א-ד**: דוד ממשיל את הקב"ה לרועה, ואת עצמו לשה. הוא מתאר את הנהגתו הטובה של הרועה, המוביל את השה בדרכים נוחות ושלוות ודואג לכל מחסורו. בפסוק ד' חל שינוי, משום שהשה מוצא עצמו ב"גיא צלמוות", במקום קשה וחשוך, אך גם שם הוא חש ביטחון מלא בהנהגתו של הרועה. **פסוקים ה-ו**: הפעם ממשיל דוד את עצמו לאורח, ואת הקב"ה למארח. המארח מאכיל ומשקה את אורחו, ואף דואג להגנה מפני "צורריו", הנמצאים מחוץ לבית. המשל כולל סימן מובהק של מלכות: "דישנת בשמן ראשי". בפסוק ו' מתפלל בעל המזמור להיות מצוי בבית המארח - הקב"ה - לאורך ימים.

הנמשלים

מזמור זה, כמזמורים נוספים רבים, מתפרש על ידי חכמינו בשלושה דרכי פרשנות:

- ❖ **מזמור אוטוביוגרפי** - העוסק בחייו ובתפילתו של דוד המלך.
  - ❖ **מזמור אישי** - המתייחס לאדם במצבים שונים בחייו ולתפילותיו.
  - ❖ **מזמור לאומי** - המתייחס לעם ישראל בתקופות שונות.
- אין זה חריג שמילה פסוק או פרק בתנ"ך יכול להתפרש בכמה דרכים, כדברי חז"ל בסנהדרין לד ע"א:
- "מקרא אחד יוצא לכמה טעמים"**

תלמידי 3 יחידות ידעו להסביר את המזמור, כמזמור אישי.

תלמידי 5 יחידות ידרשו להסביר גם בדרך נוספת, כמזמור אוטוביוגרפי או כמזמור לאומי.

מזמור כג - כמזמור אישי

חלק א - משל הצאן והרועה

תהלים פרק כג

(א) מזמור לדוד ה' רעי לא אֶחָסֵר :

מצודת דוד תהלים כג, א

ה' רועי - על כי ה' רועה אותי, אם כן בוודאי לא אהיה חסר מאומה, כי הכל בידו :

1. מה הקשר בין שני חלקי המשפט : בין "ה' רעי" לבין "לא אֶחָסֵר"?

פסוק א' פותח בהצהרה כללית : "ה' רעי לא אֶחָסֵר".

בהמשך המזמור דוד יורד לפרטים ומביא משלים הממחישים את ההצהרה הזו.

ע"פ דעת מקרא : רביצת הצאן היא המנוחה של הצאן. רביצה כמקום מנוחה מצאנו בתיאור העדרים על הבאר בהגעת יעקב לחרן "וַיָּרָא וְהָיָה בָּאָר בְּשֶׁדֶה וְהָיָה שָׁם שְׁלֵשָׁה עֶדְרֵי צֹאן רֹבְצִים עָלֶיהָ" (בראשית כט, ב) וכן בתיאור הגאולה : "וַיָּגֵר וַיָּאָב עִם כָּבֶשׂ וְנִמְרַע עִם גְּדֵי לְרֹבֵץ" (ישעיהו יא, ו)	(ב) בְּנֵאוֹת דְּשָׂא יִרְבִּיצֵנִי
ע"פ דעת מקרא : מי מנוחות - מים שקטים ונחים בניגוד למים שזורמים בעוצמה.	עַל מֵי מְנוּחוֹת יִנְהַלְנִי :
מצודת ציון : ענין הנחה ושקט.	(ג) נַפְשִׁי יִשׁוּבָב
רש"י : בדרכי מישור שלא אפול ביד אויבי.	יִנְחֵנִי בְּמַעְגְלֵי צֶדֶק...

2. בפסוקים ב-ג בעל המזמור ממשיל את עצמו לצאן, המשבח את הרועה שלו בארבע דברים.

א. הסבר בלשונך את ארבעת השבחים?

ב. הסבר את הנמשל?

תהלים פרק כג

(ד) גַּם כִּי אֵלֶךְ בְּגֵיא צַלְמוֹת לֹא אֵיךְא רַע כִּי אֶתָּה עִמָּדִי שְׁבֹטְךָ וּמִשְׁעַנְתְּךָ הִמָּה יִנְחֵמֵנִי :

דעת מקרא, תהלים כג, ד

גיא צלמות – יש שהרועה נוהג את צאנו בגיאיות המוקפות הרים גבוהים שמחשיכים את אור היום.

3. עיין בפסוק ד, ובפירוש דעת מקרא, וענה :

א. מה ההבדל המשמעותי בין התיאור המובא בפסוק ד לעומת התיאור המובא בפסוקים ב-ג?

ב. למרות ההבדל בין שני התיאורים, מה המכנה משותף לשניהם?

כיצד הגיע הצאן למצב שהוא מתהלך במקום מסוכן - ב"גיא צלמות"?

גיא הצלמות אינו מקום אליו נקלע הצאן כשהוא טועה או הרועה נעלם, זהו המקום בו מוליך הרועה את הצאן על מנת להביאו למקום מבטחים, כאשר הולך הצאן בגיא צלמות אין הוא יודע מדוע הגיע לכאן ואיך יצא, אך הוא סומך על הרועה שיהיה איתו. ("ללמוד וללמד").

"שֶׁבֶטְךָ וּמִשְׁעַנְתְּךָ"

תהלים פרק כג

(ד) גם כִּי אֶלֶף בָּגִיא צִלְמוֹת לֹא אֵיךָ רָע כִּי אֶתָּה עִמָּדִי שֶׁבֶטְךָ וּמִשְׁעַנְתְּךָ הִמָּה יִנְחָמֵנִי :

השבט הוא מקלו של הרועה איתו הוא מאיץ ומדרבן את הצאן. כלומר, השבט **מכה** בצאן. **המשענת** היא מקל בשימוש אחר, עליה אפשר **להישען** ובה ניתן להיעזר. הן השבט והן המשענת הם מקל הרועים, המשמש הן לתמיכה והן להכאה. ושניהם מייצגים שני פנים של הנהגת ה', ההנהגה התקיפה (הדין) וההנהגה התומכת (רחמים).

רש"י תהלים פרק כג פסוק ד

שבטך ומשענתך - יסורים שבאו עלי, ומשען שאני בטוח על חסדך, שניהם ינחמוני - שיהיו לי לסלוח עון.

4. עיין בפסוק ד ובפרשנות על הפסוק, וענה :

- א. הסבר את הדימויים "שֶׁבֶטְךָ" ו"מִשְׁעַנְתְּךָ", מה ההבדל ביניהם, ומה כל אחד מהם מייצג בהנהגת השם?
- ב. לפי רש"י, בעל המזמור טוען שגם המשענת וגם השבט, מנחמים אותו. כיצד ה"משען" מנחם? וכיצד יתכן ש"השבט" יכול לנחם?

חילופי גופים בחלק א של המזמור ומשמעותם

כדאי לשים לב לחילופי הגופים בחלק הראשון של המזמור : **בפסוקים א'-ג'**, בהם הצאן חווה מציאות יותר שלוהה, בעל המזמור מתייחס לרועה (לה') **בגוף שלישי שזהו גוף נסתר, המביע ריחוק** : "יִרְבִּיצֵנִי", "יִנְחֵלֵנִי", "יִנְחָמֵנִי". לעומת זאת **בפסוק ד**, כאשר הצאן הוא נקלע למצוקה ונמצא ב"גיא צלמות", בעל המזמור מתייחס לרועה (לה') **בגוף שני שזהו גוף המביע קרבה** "כִּי אֶתָּה עִמָּדִי שֶׁבֶטְךָ וּמִשְׁעַנְתְּךָ". והרעיון שמסתתר אחרי השינוי הזה, שדווקא בזמן סכנה ומצוקה הוא חש את קרבת ה' אליו ממש, וכדי להדגיש זאת בעל המזמור עובר לגוף שני.

חלק ב: משל האורח והמארח

תהילים כג
(ה) תַּעֲרֹךְ לִפְנֵי שְׁלַחַן נֶגְדַּד צָרְרִי דְשַׁנֶּתֶ בְּשֶׁמֶן רֹאשִׁי כּוֹסֵי רוֹנָה :
(ו) אֵךְ טוֹב וְחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל יְמֵי חַיִּי וְשִׁבְתִּי בְּבֵית ה' לְאֶרְךְ יָמִים :

בקשתיו של אורח המתארח בביתו של הקב"ה

(ה) תַּעֲרֹךְ לִפְנֵי שְׁלַחַן נֶגְדַּד צָרְרִי	המארח חייב להגן על אורחיו החוסים בצילו (כך אנו יודעים גם מסיפור סדום וגם מסיפור פלגש בגבעה) ועל כן המתארח חש בטחון נגד אויביו (על פי דעת מקרא).
דְשַׁנֶּתֶ בְּשֶׁמֶן רֹאשִׁי	משיחת שמן על הראש הוא ביטוי של עושר ורחבות. (ראו למשל תהלים קלג, ב)
כּוֹסֵי רוֹנָה.	הכוס שהשקת אותי הייתה בה כמות רבה של יין עד כדי רוויה, כלומר השקת אותי ברוחב יד (על פי דעת מקרא).
(ו) אֵךְ טוֹב וְחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל יְמֵי חַיִּי	זהו השלב הבא: לא עוד צוררי רודפים אותי אלא טוב וחסד רודפים אותי, ולא באופן זמני אלא כל ימי חיי. (על פי דעת מקרא)
וְשִׁבְתִּי בְּבֵית ה' לְאֶרְךְ יָמִים.	לא השמן, השולחן הערוך והיין הם הכמיהה, אלא הישיבה בבית ה' לנצח - זהו העתיד שהוא מתפלל אליו - שהוא אינו רוצה להיות אורח בבית ה' אלא בן בית.

5. עיין בפסוקים ה-ו, ובפרשנות המובאת לעיל, וענה:

א. לפי פסוק ה, סכס מה הם עיקרי הדברים שהמארח (ה') עושה למען האורח?

ב. מבין הדברים הרבים שעושה המארח (ה') לטובת האורח, מהי השאיפה והבקשה העיקרית של האורח כלפי מארחו? נמק מדוע דווקא זו?

מזמור אישי - המתייחס לאדם במצבים שונים בחייו ולתפילותיו

דעת מקרא
המזמור מתאר מצב איש השרוי בשלות בטחון עמוק בה' המספק לו כל צרכיו.

הרב פיבל מלצר, פני ספר תהלים, עמ' נג-נד
כך הושר באזנינו בפסוקים מעטים, במילים צנועות, במשלים פשוטים ובהירים, אחד הרגשות הגדולים ביותר, המכריעים ביותר, בחייו של אדם. רגש הביטחון בה', המתבסס על הרגשת קרבת ה', הממלאה את הלב אהבת ה'.

6. מזמור כג, נישא בפי קהילות ישראל בשבתות, ודורות של אומרי תהלים מצאו בו נחמה.

מדוע מזמור כג, הפך לאחד המזמורים היותר מוכרים והיותר נאמרים?

○ המזמור כמשל לחיי דוד וכמשל לעם ישראל

עד כה למדנו את מזמור כ"ג כמזמור אישי - המתייחס לאדם במצבים שונים בחייו ולתפילותיו. עתה נלמד את מזמור כ"ג בשתי דרכים נוספות: (א) כאוטוביוגרפיה (ב) כלאומי

א. מזמור אוטוביוגרפי - העוסק בחייו ובתפילתו של דוד המלך

○ מלבי"ם, תהילים כג

(א) "מזמור לדוד, ה' רועי לא אחסר" ... במזמור הזה חרט את קורותיו מעת היותו רועה צאן במדבר עד שעלה למלוכה, תחלה ישקיף על ראשית ימי חייו עת התבודד עם הצאן במדבר... כי זמן הזה היה הזמן המאושר אצלו.
 (ג) "נפשי ישובב", שה' עשה אותי שובב ופראי, ... עתה יחל לצייר את נרדף מפני שאול שבה כמה פעמים בסכנות עצומות עד שהיה כפשע בינו ובין המות, ומצייר שהשה הגיע ע"י השתובבתו אל מעונות אריות והררי נמרים אשר הוא מוכן בכל רגע להיות טרף לשיניהם.
 (ה) "תערוך", עתה מצייר את משחו אותו כל ישראל למלך, ומצייר שאז יצא ממעמדו הקודם שנדמה כשה הרועה "בנאות דשא" ושותה "מי מנוחות", כי הערכת לפני שלחן, שלא אוכל עוד על הקרקע כשה רק על השלחן... וזה עשית "נגד צוררי", שלא יכלו לעכב כי גבר על בית שאול ואיש בושת, וגם "דשנת בשמן ראשי", שכל ישראל משחו אותו בשמן למלך עליהם, ואיני שותה עוד מים כשה רק "כוסי רויה" בין מלכות רב.

7. על פי פירוש המלבי"ם, המזמור מתאר את שלבי חייו של דוד המלך מנערות עד היותו מלך בא בימים. לפי המלבי"ם, אילו אירועים מקורות חייו של דוד, רמוזים בביטויים הבאים?

האירועים מקורות חייו של דוד	הביטוי
התקופה המאושרת והשלחה, כשדוד היה נער ורועה צאן.	א. "מְזֶמֶר לְדָוִד ה' רֹעִי לֹא אֶחְסָר" (פס' א)
	ב. "נַפְשִׁי יִשׁוּבֵב" (פס' ג)
	ג. "תַּעְרוֹךְ לְפָנַי שְׁלַחַן" (פס' ה)
	ד. "נִגַּד צִרְרֵי" (פס' ה')
	ה. "דִּשְׁנַת בְּשֶׁמֶן רֹאשִׁי" (פס' ה)
	ו. "כּוֹסֵי רוּיָה" (פס' ה)

גם המדרש הבא מפרש את המזמור בדרך דומה, כמזמור אוטוביוגרפי העוסק בחיי דוד המלך.

○ מדרש תהלים (בובר) מזמור כ"ג

בנאות דשא ירביצני. - מדבר בדוד, בשעה שהיה בורח מפני שאול, מה כתיב, "וילך דוד ויבא יער חרת" (שם' א כב, ה).
 נפשי ישובב וגו' - שלא היה לו המלכות בזכות עצמו, אלא למען שמו.
 גם כי אלך בגיא צלמות. - במדבר זיף.
 לא אירא רע - למה? "כי אתה עמדי"
 תערוך לפני שלחן נגד צוררי - "שלחן" זה המלכות; "נגד צוררי" זה דואג ואחיתופל.
 דשנת בשמן ראשי - זה שמן המשחה...
 שבתי בבית ה' - בבית המקדש.
 לאורך ימים - ליום שכולו ארוך.

ב. מזמור לאומי - המתייחס לעם ישראל בתקופות שונות

○ **מדרש תהלים - שוחר טוב, מזמור כג [ה]**
 נפשי ישובב - בתורה, שנאמר "תורת ה' תמימה משיבת נפש" (תהלים יט ח).
 ינחני במעגלי צדק- במן בשליו במי באר בענני כבוד, ולא שיש לי זכות, אלא למען שמו.
 גם כי אלך בגיא צלמות - בקדקדו של מדבר.
 לא אירא רע כי אתה עמדי. - שנאמר "וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן להנחותם בדרך ולילה בעמוד אש" (שמות יג כא).
 שבטך ומשענתך - "שבטך" אלו היסורים, "ומשענתך" זו תורה.
 תערוך לפני שלחן - זה שלחן של מן ושליו.
 נגד צוררי - איסי בן עקיבא אומר גובהו של מן ששים אמה, ומי שאינו מאמין אל יראה באותה הטובה, שנאמר "אל ירא בפלגות נהרי נחלי דבש וחמאה" (איוב כ יז).

8. על פי מדרש תהילים "שוחר טוב", המזמור מתאר את תקופה אחת בתולדות עם ישראל.

א. לפי המדרש, מהי התקופה שאליה המזמור מתייחס?

ב. אילו אירועים, רמוזים בביטויים הבאים? (חלק מהביטויים הסבר לפי מה שזכר במדרש, וחלק מהביטויים הסבר בעצמך)

האירועים מקורות חייו של דוד	הביטוי
ה' דאג לעם ישראל וסיפק להם מים במדבר.	א. "על מי מנחות ינהלני" (פס' ב)
	ב. "ינחני במעגלי צדק למען שמו" (פס' ג)
	ג. "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי" (פס' ד)
	ד. "שבטך... המה ינחמני" (פס' ד)
	ה. "... ומשענתך המה ינחמני" (פס' ד) "נפשי ישובב" (פס' ג),
	ו. "תערוך לפני שלחן" (פס' ה)
	ז. "נגד צוררי" (פס' ה)